

Apokalipsa mojega prijatelja Lärsena

Lilijana
Šaver

*»Potem sem se odločil: odšel
sem proti dolini, da bi si
zgradil katedralo...«*

iz kratkega filma
Daria Frandoliča
Blisk v noči

(Iz daljše proze)

3.

Greta praznuje zmagoslavje

Naslednji dan sem nekoliko preveč popila. Sedela sem za veliko, štirioglato mizo in razkazovala rdeče oči. Premetavala sem kozarec v roki in opazovala stebričke zlato rumene gondole na omari, po kateri se je ponosno sprehajala veličastna, odebeljena, stara muha. Prilesti je morala iz špranjice v zidu in je zdaj na zlato rumenem slavila zmagoslavje, da je ostala živa in debela skoraj do pomladi. Pomladi so v teh hribih zasnežene, pa se mi je zdelo njeno veselje jalovo, prezgodnje, predvsem pa preobilno.

Imela sem namen Greti pripovedovati o Marti in o Borisu. Vmes bi najbrž navrgla še kakšno o Mihi in svoji službi. Predvsem sem se hotela nekomu smiliti. Želela sem, da bi bilo usmiljenje igrano in bi se mi za hrbtom smejali. Greta je bila ravno pripravna. Ali pa je bila moja želja ravno pripravna in se je izoblikovala v meni samo zato, ker ji je Greta tako ustrezala. Jaz bi se, ha, ha, smejala za hrbtom, mežikala sama sebi in govorila packaste reči.

Potem nisem govorila nič. Nekaj zaradi sina, sem si rekla, nekaj zaradi sebe, nekaj pa zaradi slabih izkušenj. Greta je ravno tako slavila. Videla me je že z iztegnjenim jezikom kaj vem kje — in se je otožno smehljala. Kam zaidejo lepe mlade ženske, si je najbrž govorila in pomilovalno ogledovala mojega sina. Upam, da je Miha pomilovalno ogledoval njo, ko vendar

že vse zna, ali pa jo je popihal spat. Prepričana pa sem, da je predvsem sitnaril in si mojo zabuhlost razlagal kot posebno in izrabljivo dobrotljivost. Prepričana sem, da jo je tudi izrabil, a danes ne vem, kako.

Pa ni pomembno. Pomembno je, da je naslednji dan Greta ves čas nosila na licih izpisano:

»Sinoči si bila pijana kot krava!«

In tudi to ni pomembno. Pomembno je, da sem samo zato, ker se je kazala tako veličastno, ugotovila, da mi nekatere stvari strašno zamerja. To pa je podiralo vse moje teorije, predvsem pa tisto pod tolažljivim geslom, »in kaj bi čisto zares zamudila, če bi živela tu, če bi živela tako?«

Odgovor bi bil, vseeno kje, vseeno kdaj. Gretini kotički ust so govorili, da ni vseeno. Kar me je pravzaprav presenečalo. Prepričana sem bila, da Greta polaga vse svoje misli v roke in da je tudi stanje, kot je zamera, pri njej samo nekaj tako nenačrtnega in nepredvidljivega, kot možnost, da bi vzela v roke knjigo.

Spoznanje, da Greta ne misli, se je sprevračalo v spoznanje, da Greta čuti. Med enim in drugim ni zelo velike razlike.

Greta je kuhala kosilo . . . Greta je vedno kaj počela. Veliko je govorila, vedno o tistem, kar jo je zmotilo med opravili, in je besede, ki bi se lahko vtisnile v misli, izoblikovala v glasovih. Misli so ji polzele skozi roke. Kadar je mirovala, je spala. Mislim, da je Greta le redkokdaj premišljevala, vendar zato ni bila nič manj nevarna. Obvladoval jo je instinkt. Čutila je, da je ne maram, morda je čutila celo to, da moj odpor v glavnem ni odpor do njene podobe, marveč vsega, kar jo obdaja in čemur se prepušča. In instinktivno je čutila, prepričana sem, da ne maram niti drugih ljudi, da nimam trajnih prijateljev in da sem zato nesrečna. Kolikor je uživala nad mojo nesrečo, vsaj tako si je po moji presoji edinole znala razlagati stanje, v katerem sem se znašla, toliko je tudi, po drugi strani, žalovala nad tem, da sama ni bila nikoli posebno nesrečna, nikoli posebno srečna in da je bolj kot vse, sebe prepuščala usodi.

Neumno, vendar Greta me je učila, da je vredno ceniti tudi izgubljena stanja.

4.

Marta se razkazuje

Ponoči se mi je sanjalo o Marti. Sedela je poleg mene, najprej v rdečih čevljicah in rdečem kostimu, nato gola — brez česarkoli na svojem telesu je čepela na robu postelje in povešala oči.

»Ali je Marta ženska?« sem se vprašala.

Marta pa je rekla, da sem najbrž jaz tista, ki jo je nedavno srečala na neki prireditvi.

»Zakaj ne ljubiš moških?« sem rekla. Ona pa, da jih ljubi in da jih le jaz ne ljubim.

»Jaz nikogar ne ljubim,« sem rekla.

»Sina?«

»Sina.«

»Kogarkoli, ki ga nimaš.«

»Predvsem vsakega, ki ga nimam.«

Marta ni nikoli gledala v oči. Njeno telo je bilo prazno. Iz ozadja se je slišal Gretin glas, ki je pripovedoval o belogardistih, ki so leta dvainštirideset streljali partizane po teh hribih, in o partizanih, ki so bili pogumni in so leta dvainštirideset streljali belogardiste po teh hribih. Nekako so morali priti do orožja. V grmovje so odhajali goloroki. Angleži so pomagali šele potem.

Vse to sem že vedela.

Gretin glas se je delal, kot da vse to sploh ne bi mogla že vedeti. Zdelo se mi je čudno, da so po grapah, koder jaz odlagam svoje misli in iščem uteho, streljali ljudi.

»Mrtvece smo pobirali za njimi!«

Pokimala sem. Greta je hotela, da storim kaj več. Da jokam? Prekladam, vijem roke. Tudi Marta je hotela kaj več. Toda njeno telo je bilo tako brezoblično in me je strašilo.

»Pri moških ljubim samo tisto,« je rekla, »čemur so namenjeni.«

»Zakaj ostajaš pri njem?« je rekla, da bi me videla nesrečno.

Naredila sem se nesrečno.

»Nekoč mi je pomagal. Samo on in ne bi mu bilo treba. In zaradi sina.«

»Zakaj si nesrečna?« je vprašala Greta.

Na to vprašanje sem pohlepno čakala. Zalezovala sem jo od trenutka, ko sem spoznala, da se Greti zdi, da ni vseeno, in čakala na to. Opazila sem tako, izza kota, kako si je Greta obrisala nos v kuhinjsko krpo, kako je polagala posodo iz omare na umazana tla in nato takoj nazaj, kako si je včasih utrujeno, nesrečno segla z roko čez obraz — njene oči niso bile več nekdanje, samo razprte in plave in mrtve — videla sem, kako se je solzila proti snegu.

Greta je bila na samem videti zelo ljubka, ostarela ženska, površna, umazana in prisrčna.

Povedala sem ji, da nenehno bežim. Da ne znam živeti normalno. Da se bojim ljudi, posebno tistih, ki mi delajo dobro in zato kaj pričakujejo od mene.

»Vse je tako človeško,« sem rekla, ko sem bila prepričana, da me več ne posluša, »vse majhne in velike človeške reči vodenijo. Ostajajo brez smisla. Postavljajo se krhke in mogočne človeku naproti in želijo, da se boriš zanje. Če jih v naravi ni, naj bi si jih, človek, celo umišljaj. Samo da bi se mu zdelo vredno bivati v vsakdanu.«

Greta je bila stara. Nekega dne bo samo sedla za peč in zaspala. Ne bo imela nikogar, da bi se poslovila. Nikoli ni prišla dalj od prvega bližnjega mesta. Tam je kupovala sladkarije in razglednice. Počutila se je nekoliko nemočno in nepotrebno. Zato se je vedno predčasno vračala domov. Predčasno z avtobusom, ki je odpeljal prej, kot tisti, v katerem si je rezervirala

sedež. Pozabljala je že na te svoje drobne poraze, vsidrala se je v vsakdanu in vsaj tujek, nevlabljen ženski tujek, ki jo je spominjal na neuspešne nakupe sladkarij in razglednic v kateremkoli mestu, jo je strašil. Samo jasne upornosti so jo strašile. Rdeča Marta je jokala. Vrh omare nad njo se je upogibal, postelja pod njo se je ugrezala k tlom. Skušala mi je izvabiti jok.

»Jokala nisem že več let,« sem rekla.

»Solze te olajšajo.«

Bila sem prestrašena. Nisem bila prepričana, da bom vedela, v katero smer moram iti, ko bom prestopila prag vhodnih vrat. Kaj, če odidem po stopnicah navzgor in nenadoma ne bom mogla nikamor več? Kaj, če ne bom našla izhoda? Če ne bom našla ven, a četudi bom, se mi bo dozdevalo, da sem še vedno v sobi. Moje ljubljansko stanovanjce — vezalo me je z vsakim nehotenim dotikom. Včasih nisi mogel uiti, ostajal si privezan na eno od sten.

Marta je privezana jokala.

Greta je z golima rokama mešala hrano v čebru za svinje. Kmalu zatem je isto počela s solato v skledi. Opečnati kuhalnik njej naproti je spuščal toploto in dim. Usedal se je sivkasti opoj na vratne tečaje in meglil okenske šipe. Vrata niso ječala ta čas, ko si jih odpiral, skozi okna ni več vdiralas zasnežena pokrajina, prekrita z meglicami se je gostila v brezobličnost. Izhodi so bili zaprti. Greta je svoj obred z rokama opravljala ovita v soparo. Ni mogla izstopiti, pa ni vedela. Takoj ko bi se obrnila, bi razblinila dim in bi ne bila več ujeta.

»Poslušaj,« sem šepetala Marti, »ne morem razumeti. Jaz živim tako, kot želim, pa sem nesrečna. Ona živi tako, ker ne ve, kako bi drugače. Večinoma je zadovoljna. Je razlika in vsa resnica skrita samo v različnih razponih želja in vedenjih?«

Marta se je histerično zasmejala. Ne zaradi vprašanja, tako bi se smejala tudi sicer.

5.

Aničine ljubezenske zgodbe

Nisem še govorila o Anici. Bila je Gretina sestra in bolj malo sem jo poznala. Delala je v najbližji tovarni v dolini. Ves čas je prebila ali na poti do tovarne ali zatem na delu. Od doma je odhajala okoli dvanajste in domov je prihajala ob enajstih ponoči, ob njenih jutranjih »šitih« so se ure v podobnem razmerju preobrnile. Čas, preštet v urah, ki ga je preživela doma, je ostajal isti. Takó je bilo od ponedeljka do petka. Sobote in nedelje je preživljala doma. Ob sončnih poletnih sobotah in nedeljah je odhajala z vaškimi tovariši na izlete v bližnjo okolico. Žal je v hribih le malo sončnih, poletnih sobotnih in nedeljskih dni, zato pa lahko zanesljivo zapišem, da je Anica životarila večinoma od delovnega petka do delovnega ponedeljka.

Anica je bila pravo hribovsko dekle. Ravnih in močnih nog, pokončne postave in oblega obraza.

Bilo ji je petindvajset let, ko so njeni upi potonili (ali vendar ne) in je začela spoznavati, da njeno življenje, kljub vsem vnaprej in vsemu živemu jasno nakazanim razlikam, postaja nenavadno podobno Gretinemu. Njen obli obraz ni zanimal nikogar, razen bližnjega soseda, ta pa ni zanimal Anice. Nekaj svobode si je kljub nesvobodi lahko dovolila.

Njeno življenje je potonilo v večere. Nisem mogla spati in Aničini pozni prihodi domov so razbijali moje večerne, tanke in koprenasto razgrajene sanje. Ni govorila veliko, tako bi me sploh ne motila. Kot pa sem nezavedno tavela po mrzli hiši velikanki, tako sem bila nezavedno potegnjena v Aničine skrivnosti, ki sploh niso bile skrivne, le razumeti jih je bilo treba, ta navadna dejanja, nekoliko drugače.

Ponoči, po tistem, ko je skozi sneg in sama skozi gozd gazila domov, je sedla ob peč in brala. Bilo ni nič nenavadnega, pravim, toda Anica je prebirala najrazličnejše časopisne zveščiče, ki so jih tiskarne tiskale za ženske po bolnišničnih čakalnicah, za ženske pred porodom, za tiste na invalidskih vozičkih in za tiste, ki so vsako jutro doživljale v družbi s kopico svojih otrok. Vsi so imeli naslov Ljubezenske zgodbe. Bile so to najnevarnejše ljubezenske zgodbe. Ne, ker bi bile neresnične. Nasprotno, ker so bile tako resnične. Spretni uredniki so privabljali po željah pisce, da opišejo svoje ljubezenske doživljanje. In kdo ve, po kakšnem nesrečnem naključju, po katerem življenjskem prepričanju in katerem prečudnem človeškem gonu so ti, po željah pisci, zapisovali vedno svoje srečne ljubezenske zgodbe. Resnične in srečne.

In nenadoma sem po vsej hiši, v vsakem kotu odkrivala take zveščiče, ki so obljubljali polno življenje, v katerem se vedno kaj dogaja, predvsem pa se nenehno dogaja tisto, kar se dejansko razblinja v trenutkih. V teh romanih je bila ljubezen večna, malo nesrečna, malo žalostna, a vedno s srečnim koncem. Vedno je kdo koga ljubil. Nihče se ni zaljubljal brez ljubezni, nihče ni izročal sebe v neljubezni, v sovraštvu daroval najlepše.

In Aničini dnevi so se zliili s številnimi resničnimi ljubeznimi. Kar nenadoma pa je bila, zapeljana deklica, postavljena pred dejstvo, da bo potrebno ohranjati razmerje. Ko je zaprla zadnjo stran, odložila roman, se je znašla spet tam, od koder ni bilo mogoče pobegniti. Anica se je približevala Greti. Njuni življenji sta se v nepredvidljivi črti stekali. Greta je hodila mimo beroče Anice in njene roke so nežno poplesale po njenih kodrih. Razumela je, morda je vedela. Bila je srečna in razumevajoča. Tako je, tako, si je mislila, tako je.

Potrebno pa je bilo ohranjati razmerje med resničnostjo in sanjami. Ker v resničnosti ni bilo princev, predvsem pa se jih ni dalo po želji priklicati, pa še tako malo ljubeč, a resničen možki bi zadoščal, je bilo treba rešitev iskati drugače. In bila je ena sama še možna rešitev. Razmejiti med živeto dejanskostjo in neživeto ni bilo težko. Ločiti je morala le delo v tovarni in odhode tja, torej svoja resnično dejavna dejanja od prostega časa, nedejavnosti. Teže je bilo razmejiti znotraj nedejavnega časa, ki ga je res večinoma presedela, a po nuji so bila vmes tudi strogo dejavna opravila. Zato se je Anica nekega navadnega dne, čisto nezavedno morda, odločila,

da bo ves prosti čas brala. Ko je prišla do konca zgodbe in je lahko začela z drugo, se je pred njo zablistnil trenutek resničnosti. Takrat si je nadela nasmeh in v svoje oči je priklicala vse, kar je kdaj videla lepega. Bile so, njene oči, kot poletnemu soncu odprta okna. Ko si pogledal vanje, si videl sonce in rože in zelenje, in globina se je potabljala v modrino in zelenilo. To je bila izrisana jasnost, priklicana modrina. Nič človeškega ni bilo v njej. Bila je zastrupljena jasnost, jasnost, ki je prekrivala, kako resnično blizu je bila popolna tema. Anica je spoznavala, da se na svetu dogaja čisto vse, kar si je v svojih sanjah drobna deklica zamišljala, le da se nič od tega ne dogaja njej.

Ko sem se nekega večera premetavala po mrzli postelji in je moj sin že trdno spal ob meni, sem si rekla, da bo treba kaj storiti. Anica bo morala spregledati. Bolj kot vse sem sovražila nezavedno trpljenje. Sebi sem namenila vlogo poslanke resnice. Stopila sem, dobra vila, s postelje in odplesala k tistemu poneumljajočemu kotu ob peči.

Sedla sem beroči deklici naproti in zakrilila z rokama — svetleče, opazno. Da je to nevarno, sem rekla. Nečloveško. Ni vredno živeti tako. Jaz, sem rekla, jaz bom bila boje s tisočeriimi dobrotnimi junaki pogrošnih romanov. Pogleda naj me in videla bo, da ljubezni ni. To je le pravljica za odrasle ljudi. Ni princev ne lepih žensk. Edino, kar je, bom vpila, je öjblikket. Ne nasedaj še ti, deklica, edino, kar je, so morda gore in tvoj cvetlični vrt, morda je hiša in njene mrzle postelje, otroci so morda in oči prijateljev, a to je vse, čisto vse. Pripravljeni se je treba na same majhne reči. Velike reči doživljajo drugi in morda so le zato velike, ker jih doživljajo drugi.

Anica pobeša pogled. Bo jokala? Spraševala globoke stvari? Anica me začudeno pogleda in nenadoma vpraša:

»Pa zakaj misliš, da trpim?«

»Takole, no . . . , ni ravno vredno živeti.«

»Pa kako je vredno živeti?«

»Tako, da si aktiven, angažiran, da delaš za splošno dobro!«

»Si ti že delala za splošno dobro?«

»Sem.«

»Pa ti je uspelo?«

»Ni. Odloča vedno kdo drug. Moja dejanja niso ničesar spreminjala.«

»Zakaj potem misliš, da trpim. Čisto všeč mi je!«

Ugriznila sem se v jezik. Dobra vila v meni je ubežala obenem z dimom iz peči v dimnik. Zjutraj bo visela ledena sveča z neba. Ostala je le misel: Anici je treba pomagati. Pomagati!

Seveda tega nisem nikoli niti poskušala. Navsezadnje ima normalen človek tako malo priložnosti spremljati in občudovati nezavedno trpljenje. In če že ni trpljenje, čemu bi ne smela misliti, da je? Celi rane.

6.

Izmišljene reči in vzdih

Frik je gledal televizijo. Sedel je na peči in s primerno oddaljene višine zrl v zasneženi ekran. Slika je bila med hribi slaba, prepredena z drobnimi črtami, snežinkasta. Morda ji je to dajalo pridih neresničnosti. Čeprav ta intimni medij še v ljubljanski sobi poraja občutke oddaljenosti, nečesa, kar se dogaja le drugim, same velike reči, je tu med hribi ta oddaljenost še zrasla v svoji veličini.

Nekega večera je slika pripovedovala pravljico o neki daljni deželi Salvador. V tej deželi so živeli moški in ženske, moški so pretepali ženske, ženske pa so vzgajale sinove, da bodo nekoč pretepali ženske. Nekega toplega večera, ko so starci pokadili že ves svoj opium in se je nad vso širno deželico sproščalo nekaj megli podobnega, kar je obljubljalo, da bo sedlo na ljudi in jih morilo hitreje, kot je doslej morila lakota, kot je morila bolezen, kot sta morila žalost in opium, so se moškim razprle oči. Odšli so v grmovje in dvignili roke v opomin. Dežele okoli dežele Salvador so začudeno povzdigovale ustnice. Dežele okoli dežele Salvador so pripravile svoje može in svoje puške, da bi pokazale, da tudi njihovi može znajo dvigovati roke v opomin. Nekje dlje so si veliki može začudeno poravnali skrbno zavezane kravate, ki so se ob prikritih vzdihih ob novici razrahljale. To jim bo prišlo ravno prav, so rekli. Vse to jim vedno pride ravno prav, pa naj se zgodi v deželi Salvador, v deželi Čile, v deželi Vietnam ali celo v kakem nepomembnem mestu. Spet se bodo lahko igrali velike in pomembne može. Razvrščali bodo svoje svinčene vojake po velikem namiznem zemljevidu.

V vaseh na robu prelepe dežele S. pa so preostali kopali množične grobove. Če umre veliko ljudi hkrati, vendar ne more vsak imeti svojega groba, svojega križa ali kakšnega drugega znamenja. To je razumljivo, vendar, nihče se ne bo obregnil ob to. Lepo je umreti v množici, še po smrti nisi sam in preostali teže pozabljajo na take grobove. Čeprav je po svoje tudi res, si mislijo mrtveci, da se eno samo ime tudi zelo hitro porazgubi med številnimi. Ali pa ga sploh pozabijo. (Slika pokaže, kako mečejo mrtvece, ovite v cunje, na kup.)

Nekje drugje se veliki može muzajo, spet nekje drugje veliki mož, ki ima množice in množice svinčenih vojakov, skliče posebno deželno zasedanje, kjer izjavi samo to, da mu dežele S. ni prav nič mar. Ploskajo mu. Politika na pohodu si popravlja ravnokar sčesane lase. Povsod je nenavadno dobrodošla, povsod ji najpomembnejši može poljubljajo roke. Nekje drugje pa je neki učeni mož sedel za mizo, si popravil očala, da bi bil ja videti bolj resen, in dejal pred zbranimi, da je odslej njegova naloga ugotoviti, kakšna je razlika med politiko in politologijo, ker se mu dozdeva, da je trenutno to najpomembnejše vprašanje. Kajti, je dejal, nekateri zamenjujejo med tema dvema pojmom (nekateri, ki ne ločijo, tudi umirajo). Kajti, je poudaril, nekateri zamenjujejo med tema pojmom celo v deželi,

v kateri vsi vemo (res, vsi so vedeli, v kateri deželi), da sploh ni več politike. Ni povedal, kako naj bi se po novem reklo tej reči. V glavnem, mož si je čisto na jasnem, da se bo s to razpravo proslavil, predvsem, ker je tako prepričan, da v določeni deželi ni več politike.

Drugje pa mož, ki pripravlja slike za televizijo, odloči, da bo še enkrat pokazal, kako mečejo mrtvece v množične grobove.

Frik na peči je jezen. V pravlji se pripoved ne sme ponavljati. Ni več zanimivo. Ženska na klopi ob peči zavzdihne. Frik na peči je prepričan, da vzdih samo potrjuje upravičenost njegove nejevolje, pa tudi sam zavzdihne.

8.

Generali se prikazujejo

Novinar so mu rekli zato, ker se je njegovi hiši reklo Pri novinarjevih — zakaj se je reklo tako, ne vem.

Bil je ohlapen mož. Debel in ne debel, močan ali zabuhel, z rdečimi lici. Bil je to prvi možki v hribih, ki je govoril z očmi in kotički ustnic. Ne da bi bilo to kaj posebnega, ne, samo presenečalo je v hribih. Poznala sem že od prej nekaj takih možkih. Stopil je nekoč tak možki k meni in vprašal: »Bi spala z menoj?« Takrat mi je bilo vseeno, pa sem prikimala. Potem pa je bilo, kot da bi se ga nikoli ne dotaknila. A ostale so oči. Ne velike ne majhne, a zgovorne. Govorile so čisto po svoje. Če so bile besede vljudne, ni nujno, da so bile tudi oči. Oči so poleg zlahtnih in veličastnih besed spale, lahko pa so ljubkemale vse živo takrat, ko so glasovi razbirali najbolj dolgočasna sporočila. Rada sem imela take oči, bile so svobodne, resnične in nihče jim ni mogel nič, prav nič. Kakor da niso govorile. Novinar je pripovedoval vsakdanje reči. Videl me je prvič. Vprašal me je, od kod sem, jaz pa sem mu povedala, da sem prišla na svojih kratkih sprehodih že skoraj do njihove kmetije.

»Kaj res?« so rekle besede.

»Pa še pridi?« so rekle oči.

»Visoko je in hitro se utrušiš!«

»Navadila se boš!«

»Imam dobro žganje. In moja mama je vedno v zgornji sobi. Drugih ni. Sam sem, sam. In vidiš, da sem močen. Nisem lep, a sem močen, nisem ljubil veliko, a znam ljubiti,« so govorile svoje oči.

Novinarja sem se bala. Vedela sem, da bi si vzel, preden bi dobil. Ni bil kot možki, ki se je prej prepričal, da bo dobil, in šele nato vzel. A oči, te oči! Zmamil bi me, vem.

A če ga nisem gledala v oči, sem se ga bala.

Novinar ni obsedel pri Greti. Komaj da jo je pogledal, potem ko je v kuhinji zagledal mene. Speljati jo je moral nekoč s svojimi očmi.

»Prišla, prišla boš ... boš prišla? ... prišla boš, prišla ...« so pele oči. In nenadoma se je njegova ohlapna podoba podvojila, potrojila. Trije,

štirje nasilni moški so stali pred menoj. Grdi, ogabni moški so razširjali roke, grabili za vse. Vse! Nikoli bi jim ne bilo dovolj. Zagledala sem sive, nerazpoznavne podobe, ki so preprijemale trupla v nesrečnih deželah in jih metale na kup. Kupi so se večali in večali. Nihče ni več kopal množičnih grobov.

Potem se mi je zazdelo, da vem, kaj manjka Novinarjevim dvojnikom. Manjkale so jim kape in našitki in obeski in zlati gumbi.

Novinar se je premaknil. Da odhaja, je dejal.

»Kam odhajaš?« se je zdelo, da bo rekla Greta. »Kam, tu je prijetno.«

Proti vrhu, tja, kjer ne živi nihče, le stara mama. Proti vrhu, od koder se zdijo gore majhne in se da svet objeti z eno roko. Proti vrhu, kjer ni nič.

Novinar se je premikal proti vratom. Poslovil se je. Toplo, pogledal je Greto.

Nikoli še nisem videla gršega moškega.

»Moški,« je rekla Greta.

Pogledala sem jo, včasih se mi zdi, da znam pogledati skozi. A nisem vedela, kaj neki je hotela reči.

11.

Ogledalo na steni, povej . . .

Pogledala sem se v ogledalo. Imela sem čas, nikogar ni bilo, zato sem se opazovala dalj časa. Gledala sem žensko lepo tekočih potez. Oči je imela naravnane malo navzgor, ob ustnicah nekaj zarez navzdol. Če me je kdo srečal, je srečal moj obraz. Skrila sem se za njim. Bedela sem pod kožo in gledala ven. Jaz sem se lahko skrila, moje telo, moj obraz se ni mogel. Kdo je mogel razstavljati moje telo? Zakaj vsi mislijo, da je moje telo jaz?

Po malem sem sovražila tisto žensko v ogledalu. Pogosto je delala stvari, ki so mi bile odvratne. Smehljala se je ljudem, ki jih nisem marala, prepogosto se je zaljubljala, ni vedela, kaj hoče. Lagala je in ni vedela, da laže. Predolgo je potrebovala, da je dorasla. Zdaj je ne maram preveč. Vzrok je tako preprost. Na njenem obrazu je izpisano vse, kar je doslej bila. Pred nekaj leti sem še upala, da bo njen obraz ostal čist, nedotaknjen. Da se bova našla, duša in obraz. Toda ne. Ko jo gledam v njen obli obraz, vidim deset, štirinajst let nazaj. Vse je na njem. Združene so podobe male, bledolične najstnice in razrvana deklica je na njem, pridružuje se ji Marta s svojimi razširjenimi očmi, ki nikoli niso čisto dobro vedele, kaj hočejo od drugih, predvsem pa ne, kaj pričakujejo od sebe. In spet je nesrečno naključje pridružilo tem ženskam še nekaj tistega, kar so pobrale na cesti, med hišami, v posteljah. Zoprni mi je bil ta obraz, vse je prinašal s seboj, vse je vpiljal vase. Preveč je bilo na njem. Nekateri obrazi odnašajo samo milino, karkoli se jim dogodi, spreobrnejo v milino, a ne ta. Ta nosi vse s seboj. Tovori. Zdaj je še lep, a kaj bo z njim?

Bojim se, da se bom nekega dne pogledala v ogledalu in se ne bom videla. Ali pa me bo iz stekla gledal kdo drug. Pozdravila ga bom in mu

rekla: »Kaj pa ti tu? Tudi ti iščeš Marto? Oh ja, ti si Läršen, nekoč si dejal, da me ljubiš.« »Ko sem s teboj, sem zapolnjen,« si mi govoril. Potem pa si prišel nekega dne, po petih letih, k meni in mi rekel: »Niti tvojega obraza ne morem več narisati.« »Kaj me ne vidiš,« sem ga vprašala. »Ne vidim? Ti si mi tujka, nekaj čudnega je v tebi. Mislil sem, da te ljubim, pa ne morem ljubiti tujke.«

Sprehodila sem se po njegovem ateljeju. Velika razstrta okna in dve stojali v kotu. Platno na platnu, ena stena je rožasta, zasuta z drobnimi, izrisanimi cvetovi. Nič ni bilo v tem ateljeju. Niti ene prave slike niti enega trenutka.

»Ali pa sva ga pozabila, Läršen?«

»Nemogoče, trenutka ne moreš pozabiti. To je edino, kar resnično je.«

»Torej ga preprosto ni bilo?«

»Ni ga bilo!«

»A kdaj potem je?«

»Ko slikaš...« je priklopila pesem iz Läršena, »Ko ustvariš nove ljudi in novo cvetje... nihče ti ni več tujec... mrak se izgublja... ko te pogleda deček s pegastimi očmi... in so samo te oči kot tvoje... in je v tebi deček... ki lahko še vsakogar poprosi za sladkorček... ali roko, ki bi ga popeljala čez cesto...«

»In vse te slike?«

»So zanič! Odslej bom risal samo še portrete!«

Läršen se je takrat, ko me je zapustil, odločil, da bo postal nesrečen slikar. Ni znal risati portretov.

»Govoril si mi, Läršen, da sva ti in jaz eno. Da vedno bova. Ne moreš zdaj kar tako. In veš, da ne znaš risati portretov. Zato nisi nič slabši slikar. In samo zato ne moreš narisati mojega obraza. Nisem ti tujka.«

Da, tudi on je gledal iz mojega obraza. Zarisal se je v eno potezo: vlekla se je polkrožno od ustnic navzdol. Prav ničesar ni hotel skriti moj obraz. Läršen je odšel domov.

12.

Greta razobeša obeljeno perilo

Naslednji dan se je začel s soncem. Zunaj je bilo že zjutraj precej toplo. Toplota in svetloba sta se razlivali čez vso dolino pod Železnim vrhom, zajeli sta, seveda, tudi Železni vrh, dvorišče je bilo v soncu, le hiša je na eni strani sama sebi metala senco. Narava se je posmehovala snegu, ptice iz bližnjega gozda so nagajivo žvrgolele, ugotovila sem, da se na ograjenem vrtiču za hišo kažejo prvi poganjki pomladne solate.

Greta je ta dan stopala po hiši jasnega obraza. Vstala je ob petih, nakrmila živino, v prizidku, kamor je metala steljo in je med drugim stal tudi nov pralni stroj, pa je že navsezgodaj ravnala perilo. Ob pol devetih je bilo pripravljeno za sušenje. Poprijela je velik, zelen čeber in vanj nametala poštrkane srajce, pobeljene prtiče in debele rjuhe. Odnese ga je na dvorišče,

pred razpeto vrv. Kratki lasje so se ji dvigovali v lahнем jutranjem vetru in ji razgaljali obraz. In glej — njen obraz je postal zelo lep. Polno miline je bilo na njem, modre oči so se razpirale v sončno jutro, toplota se je vsrkovala v obrazne pore. Prepogibala se je k perilu in dvigovala k vrvi gladke, bele, dišeče kosme perila. Z belimi rokami, nežnimi in bolj belimi kot sneg, je preprijemala kljukice in perilo in perilo in kljukice. Prestopala se je korak za korakom, zdelo se je, da jo nosi veter . . .

»Zakaj se nisi nikoli poročila?« sem jo vprašala in obstala za njo.

Smehljajoče me je pogledala. Rožasto krilo se je obračalo v vetru in ji razkrivalo debela kolena. Navadila se me je že.

»To nič ne spremeni!« je rekla.

»Kako to misliš?«

»Tako! Tudi mene je kdo ljubil . . .«

»Nisem to mislila,« sem rekla, čeprav sem mislila ravno to, »zakaj se vendar nisi poročila?«

»Ne vem, nikoli ni prišlo do tega.«

»Kako to misliš — prišlo?«

Nenaden sunek vetra je Greti pognal srajce naravnost v obraz. S hrbtnim delom je poškrbljena srajca objela njen obraz, ga za nekaj trenutkov skrila, da je lahko Greta počela s svojimi očmi in ustnicami vse mogoče. Tako nepošteno. Ko se je končno izmotala, je stopila korak nazaj in se zagledala v gore. Dvignila je dlan in si jo naravnala na čelo. Gledala je proti hribom, vetru, proti jutranjemu nebu. Vmes je mimogrede rekla:

»Ko enkrat doživiš nesrečo, se življenje spreobrne. Sreča postane odvečna, nepotreben okrasni privesek. Vse samo še pride in gre. Dovolj mi je bilo, da sem lahko sedla k mizi in jedla, da sem ponoči mirno spala, da sem bila prepričana, da mi nihče ne stoji za hrbtom. Bila sem še zelo majhna takrat, a ravno dovolj velika, da sem vedela, da bo odslej vsako hlastanje za življenjem smešno . . .«

V tistem trenutku je bila smešna le Greta, ki je naslanjala dlan na čelo in govorila kot velika igralka. Le o čem neki me je hotela prepričati. Mi je hotela pomagati, se je opravičevala, nagajala, posmehovala? Ali pa je bila že tako prepričana o moji nesreči, da si je lahko privoščila tudi otožnost in dlan nad očmi?

Molčala sem.

Greta se je obrnila in me pogledala, da bi zvedela, zakaj molčim. Zakaj ne nadaljujem igre? Na hitro je povsila oči in prišla novo srajco v roke. Razobesila jo bo, belo zastavo, nad svojo dušo. Kaj je res in kaj ne? Je v Greti res kaj več od njene dobrotljivosti in razume, kaj me je prineslo sem gor. In me še ni napodila. Mojega sina vodi za roko naokoli. Razkazuje mu gozdove in sneg. Pripoveduje mu o oblakih.

Počakaj, da mamico mine. Počakaj, da bo razumela. Nič si ne moreš želei. Tisto, kar je izgubila, je zato, ker je tako moralo biti, ker je bilo prav tako. Ljudje prihajajo in gredo — in dogodki. Ne sreče ne nesreče ni. Kar je, je nič. Počakati moraš, da življenje prinese in odnese. Nekomu pač prinese, nekomu ne. Nekoga celo pusti celo življenje v kotu, da strada,

umira, se suši. Nekje ženske rojevajo otroke samo zato, da jim lahko umrejo. Saj ne jočejo, potem. Ne prej. Nekje se zdravi mladi moški zaletavajo z glavo v zidove zaprtih hiš samo zato, ker so spoznali, kaj hočejo, edino kaj ali ker so spoznali, česa nočejo, veliko česa, veliko vsega naokoli, pa jim vsi dopovedujejo, da niso spoznali.

»Kaj boš z Anico?« vprašam Greto.

»Mlada je še. Se bo že še unesla.«

»Kaj, če se ne bo?«

»Bo se, bo. Tudi jaz sem se.«

Nekaj časa sva bili obe v Aničini koži. Zato razumeva. Da bi spet ne spregovorili o sebi, se delava, kako razumeva vse, kar je v življenju treba razumeti. Stojiva druga ob drugi in sva usmiljeni. Jaz njej podajam perilo, ona pobira kljukice iz žepa na mojem predpasniku. Dve ljubi človeški ženski. Gledava, da je vsak kos perila uravnan z drugim. Tu med hribi je to posebej pomembno, smreke gledajo, poštarji enkrat na dva dni prinesejo pošto in lahko razširijo neprimerne resnice o razobešenem perilu. Poleg tega uravnano perilo pomirja srce, zbujajo občutke, da je vse v najlepšem redu. Vmes se odkrito sovraživa. Ona mene zato, ker je prepričana, da nekaj skrivam, da sem nekoč doživela nekaj lepega, kar sem (najbrž, si misli) izpustila iz rok. Jaz njo, ker je sposobna živeti tako mirno, meni nič, tebi nič, ker ni nesrečna, ne srečna. Ker celo ve, zakaj je taka. Prepričana sem, da je to nevredno človeka. Prepričana sem tudi, da je tako živeti posebna umetnost in da mora biti že kar preveč zadovoljstva pri tem.

13.

Apokalipsa mojega prijatelja Lärsena

Ko sem izstopila na letališču v Jyllandu, me ni čakal nihče. Nobena drobna mama nekega Lärsena D., ki bi vedela, kam so skrili njenega sina. Nobena visokorasla in rdečelasa sestra, ki bi povedala, kam so zaprli njenega brata. Nekaj čudnega, so govorili, je bilo v njem že, ko je odšel slikat v neko oddaljeno deželo Slovenijo — kot da bi bilo tam kaj drugače kot kjerkoli drugje.

Lärsena sem našla v eni izmed zasebnih bolnišnic. Poklapano je ždel tisto dopoldne v eni izmed širokih sob z belimi zavesami, belimi stenami in pobeljenimi rjuhami. Vse se je svetilo od čistoče. Tudi Lärsen. Je bil drugačen ali ne, ne vem. Rekel mi je, da so ga zaprli in trdijo, da se mu je zmešalo. Da to ni nič čudnega, da zaprejo tako vsakega, ki spregleda.

Kaj je spregledal, sem ga vprašala. Vse! Vse je spregledal. Pobili nas bodo, mučili, skopili. Kdo? Sistem! Kakšen sistem? Vprašal me je, če sem že slišala tisto pravljico, pravljico o generalih. Da so med nami ljudje, ki hočejo biti pomembni, ljudje s posebnimi interesi. Če ne morejo uresničiti svojih želja, uporabljajo nasilje. Izmislili so si orožje, rakete, bombe, kopja, sistem. Pobili so vsakega, ki ni mislil tako, kot oni: ljudi je tako preveč,

so tolažili sebe in svet, uslugo delamo človeštvu, ne sebi, so govorili in tarnali, da se jim dandanes in tako vekomaj godi ena sama krivica. V črno knjigo zgodovine bodo zapisani, kajne? V času, ko so ubijalci prihuljeno tarnali, pa so orožje, zaloge orožja, strupi, letala, podmornice, rakete, bombniki prerasli v sistem. Ubijanje je postalo razvada, ne več le navada nekaterih, marveč nuja. Nuja obstoja sveta. V skladiščih je bilo po kosu več orožja, kot je bilo po zemlji raztrosenih ljudi. Neprenehoma je bilo treba ubijati. Vojne so se vrstile: državni udari, delavski upori, teroristični napadi, tuji vpadi. Generali so vsakič znova sklepali mirovne pogodbe. Groteska se je začela.

Rekla sem mu, da gleda na svet preveč črno. Odgovoril je, da bodo jutri ubili mene in njega. Prišla sem naslednje jutro in rekel je: »Jutri bodo ubili tebe in mene. Ne boj se, nimaš se kam skriti!«

»Kaj ti,« sem ga vprašala, »v nič več ne verjameš?«

Zasmejal se je in v njegovem smehu je bilo nekaj odtenkov iz Gretinega glasu, ki je govoril: »Ko doživiš nesrečo, sreča postane odvečna, nepotreben privesek.«

»Kaj se ti je zgodilo, Lärse?« sem ga vprašala.

Ni se mu moglo zgoditi nič večjega kot Greti, ne v današnjih časih. Ne v krajih, kjer je živel. On ni vlačil mrtvecev in jih polagal na kup. Ni jim umival krvi z otrdelega in zaudarjajočega obraza. Ni drsel po vlažnem hribovskem travniku navzdol, čez sveže gomile zemlje, ki so jo zorala z življenjem se bojujoča, v krče zvita poltrupla. Ni se spotaknil in se umazan valil čez vsa tista poležana trupla, čez moške z odprtimi usti, iz katerih je kapljala kri, in z bolščečimi zrkli.

»Kaj si izgubil, Lärse?«

»Kje so zdaj vsi ti ljudje, ki so pomrli?«

»Čemu so pomrli, nič velikega se ne dogaja? Vse se vrti v krogu?«

»Koliko jih more še umreti, da bo konec umiranja?«

Lärse mi je dejal, naj me ne skrbi. On ima v glavi vse te ljudi. Narisal jih bo zame in zase. Kolikor hočem, jih lahko nariše. Rdeče, rumene, črne, barvo bom določila sama.

»Kaj pa jaz?« sem rekla. »Kaj bo z menoj — zdaj?«

Imela sem moža, sina. Hitro sem si znala pomagati. Tudi mene bo narisal... »Kar hočete, vam narišem,« je dejal zadovoljno, sklanjaje se nad menoj, visoki zdravnik. »Hočete travnik?«

Kaj pa najlepšo dolino in cvetje?

Sonce se razliva čez Gretin obraz: ...samo še privesek, privesek, privesek.

Kaj pa privesek sreče? Toda Lärse pravi, da ni nič. Nič več. Ko sva bila še skupaj, je verjel vsaj v trenutek.

»Ali res ničesar ni bilo, Lärse?«

»Ni bilo?«

Lärse je spraševal! Kako naj bi zaznala to v njegovem glasu, ko pa sem ga zapustila že dolgo pred tem, preden je odšel. Lärse je samo

mislil, da mora zbrati pogum in reči, kar bi sama nikoli ne rekla. Prišel je po petih letih k meni in mi rekel:

»Niti tvojega obraza ne morem več narisati!«

To je vendar moralo nekaj pomeniti. Nekaj nenavadnega. Zakaj nenadoma slikar, ki je doslej znal upodobiti samo eno žensko, svojo žensko, zdaj ne more več narisati niti te? Bil je otožen in živčen. Roke je nagibal zdaj sem, zdaj tja. Ni vedel, kaj bi z njimi. Pege na njegovem suhem obrazu so se stisnile skupaj.

Zakaj moški ne more poljubiti ženske? Zakaj slikar ne more narisati portreta? Njegova bojazen je bila nemoč prestrašenega človeka. Nekoga, ki se med ljudmi sprehaja po ulici in so hiše nad njim in brodi skozi množico kot izgubljen mornar sredi pobsesnelega morja. Hiše se nagibajo, za okni se stikajo velike človeške glave, reklamni napisi oživljajo bleščeče pomene: nič ni, nič ni, nikjer ničesar ni. Kdo neki naj bi ne verjel? Osamljene starke se stiskajo po mračnih ulicah — na drugi strani ulice so smetnjaki, prepolni dobrotnih odpadkov. Ne mačke, izgubljeni se plazijo čeznje. In če ima človek v velikem mestu samo skrit, zamazan atelje, s stenami iz cvetja, s tlemi iz trnja, z žensko, ki ljubi velika mesta, predvsem pa ničesar in nikogar ne ljubi (preprosto, ker ne zna ljubiti), kaj mu ne zastane roka in mu okosteneli, v mrtvaških krčih skrivenčeni prsti ne spustijo krede iz rok?

Izdala sem te, Lärsen! Pa kaj potem? Tako je pač življenje. Nobene trdnosti ni več v ljudeh. Tukaj je v meni, ki v nič ne verjame, ki lebdi, kot razobešeno perilo vsem na očeh. Tujci so v nas, ki odvrnejo roko, pokažejo hrbet ob prvem pomisleku, ob prvem znaku nemoči. Samo norci zidajo gradove v oblakih, katedrale sredi dolin. Nihče nikogar ne ljubi, pobsesneli ljudje si streljajo v čela, v roke, v noge. Da bi ne mogli videti, delati, hoditi. Zabludele krogle se spreletavajo naokrog. V nekaterih prebujajo občutke moči, zadovoljstva, tudi topline, v nekaterih (ki podležejo) ni nič. Pomemben pa je tisti, ki preživi!

Lärsen, naivnež, sesedaj se v bele rjuhe prekuhane privatne bolnišnice. In jokaj. Zame in zase. Predvsem zame!

Zapustila sem ga sredi visokega podolgovatega hodnika, po katerem so se sprehajali v bela oblačila oviti izsušeni ljudje. Oči so imeli razširjene, pogledovali so prihuljeno izpod čela. Stal je sredi njih in gledal navzgor. Nikoli ga niso čisto zares pozdravili, le potolažili so ga. Prišel je po enem letu ali nekaj več ven iz tiste ustanove, mama mu je kupila novo obleko z ozkim ovratnikom in sivimi črtami v blagu (vem, pisal mi je), sestra mu je pripeljala svojo prijateljico. Usta je imel prelepljena, oči prebarvane, na obraz so mu zapisali: »Nihče nič ne ve, tudi ti ne!« Nekoč je sédel za mizo, nataknil si je očala in vzel v roke rozasto pismo. Pisal mi je:

»Nobody can go over himself . . . Vsak mora prenesti sam sebe v sebi.«

Mislil je, da mi je napisal zelo toplo pismo, kajti končal ga je z besedami:

»Mora to biti zelo lepo in toplo pismo, eno najinih najlepših, kajne?«

14.

Anica se odloči, da bo mislila, da ljubi ...

Anice ni bilo domov. Greta je zjutraj napenjala oči, po malem je skušala jokati. Vmes je kdaj pa kdaj siknila: »Kurba!«

Anica je prišla zjutraj razigrano k zajtrku. Greta je metala krožnike po zraku, vse je ženketalo, nad mizo se je zgoščala bradata jeza.

Anica je molčala. Miha se je stiskal k meni. Svoje prste je dal med moje, v drugi roki je stiskal žlico. Pred njim se je hladila skodelica z belo kavo. Sonce je skozi okenske reže vdiral v njegov obrazek.

»Kje si bila, mamica?« je vprašal.

»Kje? Kako kje?«

»Kam si šla, mamica?«

»Kako kam?«

»Ni te bilo!«

»Bila sem, seveda sem bila!«

»Ni te bilo!«

»Bila sem!« Spustila sem svoje prste iz spleta njegovih. »Bila sem!«

»Ni te bilo, mamica.«

Aaaaaa! Hočejo mi ga vzeti! Hočejo mi ga vzeti! Vodi jo ga s seboj na travnik, v gozd in na travnik, samo da bi me pozabil. Prijela sem ga za rame, nato sem ga stresla.

»Miha?«

Greta je položila roko na mojo ramo.

»Miha?«

Kaj, če me gleda in me ne vidi? Kar gleda, kam gleda? Dve črni kroglici skoraj sredi obraza kovinsko bolščita. Prestrašeno sem vstala s stola:

»Sem! Vsi vidite, da sem! Ali pa nisem?«

»Ne nori, saj je že vsega preveč!«

A kaj, če nisem? Če sem pokukala na dan? In je moja koža z vsemi nepotrebnimi priveski odpadla in se zložila pod stol. Stala sem, Miha se je z očmi lepil na meni. Moj otrok. Hočejo mi ga vzeti. Vedno mi kaj odvzamejo. Grdi so, samo zato, ker jih ne maram. Ne maram jih zato, ker me ne razumejo. Ne vedo, da moje oči niso to, kar so. Da sem sama in je Miha edino, kar imam. Čakam, da bo zrasel, da se bo postavil ob meni in me odpeljal na morje. Hodila bom ob obali in vse bom pozdravljala: »To je moj sin! ... Vidite, to je moj sin ... In kako me ima rad.«

Prepričali so ga, da me ni bilo. Prijela sem ga za roko.

»Pusti me,« je rekel. »Bom jedel. Lačen sem!«

Izpustila sem ga in povsila glavo.

Greta za mano je zajokala:

»Zdaj bo mislila, da sem ji še jaz kaj narobe naredila. Saj razumem, saj razumem ...«

Lutka na Aničinem mestu se je apatično smehljala.

»Anica!«

»Prosim?«

»In ti, in ti? Kje neki si bila?«

»Nikjer . . .«

»Kje nikjer? . . .«

Drobni cvetlični naborki nad oknom so se napenjali. Cvetne bunke v lončkih pod njimi so počile in razlivale seme. Zoprnó je smrdelo. Greta se je z gnusom na obrazu stresla in poklapano odšla proti kuhinji, sredi sobe se je obrnila, nam pokazala razjasnjen obraz in rekla:

»Anica se je zaljubila. V ljubezni je tako nekaj mehkega . . .«

Druga zgodba v tej (čisto navadna)

Anica je odšla z nekim Novinarjem. Srečala ga je na avtobusni postaji, v trgovini, ob kiosku, v katerem je kupovala časopis in čokolado. Pregledala je njega, on je pregledal njo. Nato je Anica kupila čokolado in pozabila časopis. On je prinesel časopis za njo. Bil je pogrošen roman.

»Nekaj ste pozabili, gospodična!«

Anica se prestrašeno obrne in zagleda Novinarjeve oči, ki razkazujejo sliko, kako Novinarjeve roke segajo po njej. Brati ali ne brati, se sprašuje. Časopis ji pade iz rok. Moški pobere časopis in reče:

»Nekaj vam je padlo iz rok, gospodična!«

Anica raztegne ustnice v nasmeh, z roko si popravi lase, pokaže zobe. Greta si grize ustnico:

»Nekaj tako mehkega, mehkega . . .«

Anica reče:

»Da, najbrž mi je res nekaj padlo iz rok!«

Najbrž ji je res.

Moški jo povede s seboj. Govori ji o tem, kako je pameten, pogumen in da je imel že sto žensk. Ona je seveda nekaj posebnega med njimi. Nekaj, zaradi česar pobiraš časopis. Zaviha rokav in ji pokaže, da ima trdne mišice na rokah. Drobni grički se napenjajo.

Anica se počuti nekaj posebnega. Sede v odgrnjeno posteljo in moški položi svoje mišice nanjo. Nekaj si pozabila, ji nato reče. Ura zazvončklja. Zgoraj se prebujajo otroci. Nekje neka ženska kriči, da ni rojena zato, da bo vsako jutro prala posrane cunje.

Anica se zbudi zaljubljena . . .

. . . in naprej . . .

. . . odšla sva proti vrhu. Miha in jaz. Miha za meno. Rada bi natančneje opisala pot. Vlekla se je nekaj sto metrov od hiše navzgor, proti Novinarjevi bajti. Bila je ozka, poleti na pol porasla s travo. Zeleno prevleko so iz leta v leto trgale zareze volovske vprege, ki jo je Novinar

nekajkrat na dan vodil gor in dol. Včasih iz samega ljubega veselja, si mislim. No, tistikrat je bila pot zasnežena. Za razsežnosti ene ali dveh nadlahti je bil sneg potlačen. Po tem delu sva hodila Miha in jaz. Na levem robu se je pot odrezala v steno, zdaj zasneženo, ki se je vlekla v dolino. Na drugem robu se je dvigovala v hrib, posut z grmičevjem in nizkim drevjem. Za dvema, tremi ovinki, ob tem hribu, je stala Novinarjeva hiša, visoka in mogočna, kot Gretina. Nekaj metrov pred njo, na robu poti, je stal visok, pokončen, lesen križ. Vsakič znova sem se prestrašila, ko sem ga zagledala. Nekoč ali še danes, kaj vem, je to morala biti božja pot. Črne postave so se na prvi pomladni dan vile navzgor. Nihče ni vedel, kam.

Strašila me je tolikšna človeška neumnost.

Ob vsej poti pa je pogled padal na hiše v dolini, raztresene pod bregom. Ena tu, ena tam. Hlev se je tiščal hiše, a nobena se ni tiščala druge. Ko si stal pred hišo, nisi videl nobene druge, v resnici so namreč ležale daleč vsaksebi, le s hriba se je zdelo, da so si dokaj blizu. V teh hišah so živeli ljudje, čisto navadni ljudje, možje z ženami, žene z otroki, otroci z mačkami, mačke s polizanimi tacami. Pod strehami so gnezstile izgubljene ptice.

Ko sva z Mihom prišla skoraj na vrh, sem se ustavila, poteptala sem nekaj snega ob poti, vzela sem Miha v naročje in sedla v položek. Imela sem vse hiše pred seboj, vso dolino in vse drevje, zgoraj je sijalo sonce.

Še enkrat, sem si rekla, bom uredila misli:

Nekoč, ne toliko daleč nazaj, so na tej planjavi pod menoj umirali ljudje, s krvjo so pojili drevje in travo, s telesi so pognojili zemljo. Ravno tako ni zraslo nič več kot prej, a tisto, kar naj bi raslo, je bilo v ljudeh. Toda moški so si še vedno lastili ženske, ženske so rojevale otroke in skrbele za moške. V njihovih glavah se je izoblikovala misel, da je v tem svetu vendar nekaj novega, kot nekakšen tujek . . . moški so odhajali v dolino . . . v dolini so mesta . . . v mestih so si moški še vedno lastili ženske, ženske so . . . oh, kolikšno število presrečnih družin se je stiskalo pod kuhinjskimi svetilkami. Sama nekakšna sreča: ženske so skrivale na pol izpite steklenice pod posteljo, za omaro, vedno, preden so odhajale, so skrivoma srkale požirek, dva. Z očmi so se tiho tipajoče plazile po oknih in vratnih špranjah, da bi ugotovile, če jih kdo ne opazuje. Sama nekakšna sreča. Moški so vlekli svoje suhljate ljubice skrivoma skozi noč. Kovinski blesk njihovih novih avtomobilov se je odbijal od soja zvezd. Otroci so jokali pod odejami v posteljah. Imeli so vse, čisto vse, ni bilo več česa imeti. Zato so jokali. Vsi naskrivoma. Vsi vse naskrivoma.

Sama nekakšna sreča.

Možje so se vedno vračali domov, v teh časih si moral biti ves dober, zgleden . . . Potem pa so se jim nekega večera razprle oči. Dvignili so se, odšli iz hiše, vzeli v roke sekuro in odšli v gozd . . . v ta gozd nad nama. Posekali bodo ves ta gozd, vso to trdno drevje, pod katerim so nekaj deset let globoko spali mladi fantje. Pobje, pobiči. Samo drevje se ne da, človek vedno popusti. Žene se za samo nekakšno srečo . . . pred njimi se je razprostrla dolina, samo cvetje in zimzeleno grmičevje, kot žamet nežno, naokoli. Pesmi in ptice so se spreletavale naokoli. Vsak si gradi svoj svet

sam. A v čisto navadni dolini, so rekli možje. Naredilo se je jutro, razgalilo upe: osat in srobot, ježičasto grmovje, od krtov razkopana zemlja in neki zveržen, z gnilim listjem zasut potok, ki teče zadaj . . .

To je . . . a, zakaj bi kljub temu ne odšli v gozd, postavili katedralo . . .

Miha je spal v mojem naročju. Midva sva. Navsezadnje oblikujem novo življenje. Če spi, pomeni, da mi zaupa. Tudi strelja ne več. Nekaj momlja, včasih se nasmeje vmes. Segla sem v žep po sončna očala in si jih nataknila. Nastavila sem se soncu: oblekla mu bom novo srajčko in sveže hlače. Odšla bova domov.

Tadeusz Różewicz*

MED APOKALIPSO IN IGRO

Pripravil in prevedel Lojze Krakar

Lanska dvojna številka poljskega mesečnika Poezja (5/6, Warszawa, junij 1982) je bila v celoti posvečena »Pojavu Różewicz«, markantnemu povojnemu poljskemu poetu, dramatik, itd., ki je bil oktobra 1981 star 60 let. Urednik Poezje, pesnik Bohdan Drozdowski je tej številki z naslovom »Med apokalipso in igro« — iz nje objavljamo v prevodu nekaj značilnih Różewiczovih pesmi — napisal na pot:

»Kako je torej s tem »Pojavom Różewicz«, ki že leta dolgo priteguje pozornost tolikih ljudi v tako številnih deželah. Medtem eden naših avtorjev zahteva zanj Nobelovo nagrado, drugi pa pravi, da je to nekakšna gigantska mistifikacija. Gotovo je Różewicz najpogosteje prevajani poljski poet; v vsaki deželi, ki sem jo imel priložnost obiskati, se »Rosevic«, kot ga splošno izgovarjajo, pojavlja kot neizogibna tema in še isti trenutek začno padati na pisalne mize njegove knjižice, včasih cele knjige pesmi in dram. Mnogim mojim gostiteljem se je pri tem zdelo, da je »Rosevic« sploh edini poljski pisec pesmi, vreden pozornosti sredi množice anonimov . . . Prevajajo ga različno, čeprav bi se zdelo, da je med vsemi najlažje prevedljiv. Verz je na pogled čisto svoboden . . . A vendar ne zveni v vsakem jeziku prepričljivo. Po angleško — imenitno, po finsko, hm, če lahko verjamem svojim številnim konsulentom, borno. Po nemško — bolje, po srbsko — dobro, po francosko — različno. Tega pesnika je lahko dešifrirati, lahko ga je sprejeti, lahko adaptirati. V pesništvu ima odlično legitimacijo, bori se proti klasičnim oblikam, nosi torej največjo odgovornost za poezijo, posebej na Poljskem. Ob njem se vsakemu grafomanu zazdi, da je pisanje pesmi povsem otročje opravilo. Besede je treba postavljati v stolpce, pa bo. Ne vidijo, kako jih postavlja on, kako uporablja kadenco, pavzo, elipso, kako kaj zamolči, kako gradi razporeditev in kakšne domisleke ima. Za pesem je treba imeti predvsem domislek, kakor za novelo ali za dramo. Ali kaj njega vse to briga! Velikokrat je dal vedeti, da ga ne, da ga povprečnost muči in dolgočasi. Sam je prišel, preden je postal »Rosevic«, v roke prebrisanim manipulantom z literarne borze. Stavili so nanj in ga zagrizeno branili pred vsakim vetrcom kritike . . . Sledil je čas (Różewiczova vrednost